

مشارکت کودکان در قرن بیست و یکم

اشاره

یکی از مهم‌ترین اولویت‌های جوامع امروزی، افزایش مشارکت کودکان در فعالیت‌های اجتماعی است. امروزه شاخص‌هایی چون مشارکت اجتماعی شهروندان و کیفیت زندگی افراد به‌عنوان ملاک‌های جامعه‌سالیم، دغدغه اصلی سیاست‌گذاران اجتماعی قرن بیست و یکم است. طبق گزارش یونیسف^۱ (سندوق کودکان ملل متحد)، تشریح مساعی کودکان برای آماده‌سازی جهت مسئولیت‌پذیری به‌عنوان افراد بزرگسال و ایجاد جوامع منسجم‌تر ضروری است. بنابراین، در نوشتار پیش رو به راهکارهایی برای مشارکت همه‌جانبه و تعامل کودکان در سطح اجتماعی پرداخته می‌شود.

کلیدواژه‌ها: مشارکت و تعامل اجتماعی، کودکان، خانواده

مقدمه

مشارکت کودکان شامل تشویق و توانمندسازی کودکان برای شناختن و شناساندن دیدگاه‌های خود به دیگران است. برای تمرین مشارکت، بزرگسالان باید به کودکان گوش بسپارند؛ این به معنای گوش کردن و توجه نشان دادن به تمامی راه‌های متنوع ارتباطی با کودکان است. همچنین، به معنای تضمین آزادی بیان و توجه به دیدگاه‌های آنان در تصمیم‌گیری‌های متأثر بر کودکان است. دخالت دادن کودکان در بحث و تبادل نظر به آنان اجازه یادگیری راه‌های ساختاری و سازنده مؤثر بر دنیای پیرامونشان را می‌دهد. مشارکت کودکان باید معتبر و هدفمند باشد، و بزرگسالان همراه با خود کودکان و متناسب با واژه‌های خود آن‌ها، دیدگاه‌ها، آرزوها، رویا و دغدغه‌هایشان را درک کنند. روابط همسالان اهمیتی بسزا در رشد کودکان دارد. دوستان، احساس تعلق و حمایت به وجود می‌آورند، امکان شرکت در فعالیت‌های تفریحی دسته‌جمعی را فراهم می‌سازند و برای رشد مهارت‌های اجتماعی کودکان اهمیت دارند. کودکان از طریق تعامل با همسالان، یاد می‌گیرند که به گروه بپیوندند، دوستان

جدیدی پیدا کنند، برای تعارضات خود چاره‌ای بیابند و با دیگران همکاری کنند. بنابراین، بعضی از کودکان در یک دور باطل قرار می‌گیرند که در آن فقدان مهارت‌های اجتماعی پیوستن به گروه را برای آن‌ها مشکل می‌کند و شرکت نکردن در گروه نیز خود مانع رشد مهارت‌های اجتماعی آن‌ها می‌شود.

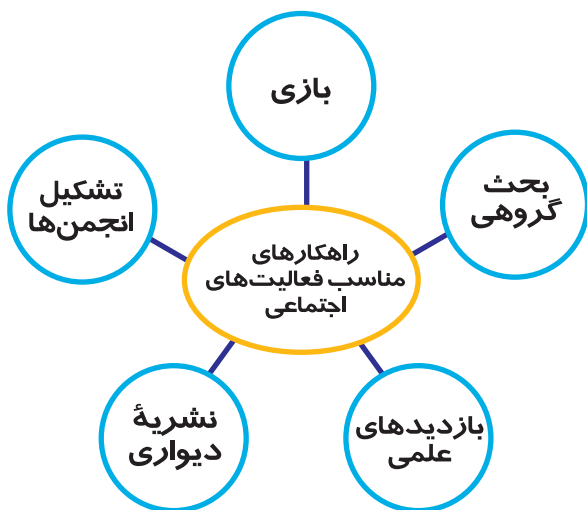
شکست در ارتقای مشارکت کودکان از سنین کودکی، به معنای از دست رفتن فرصت‌های طلایی برای نهادینه کردن آزادی بیان و ارزش‌های والای انسانی در سراسر جهان است. شکستی که موجب می‌شود افراد جوان احساس توانمندی و تعلق به جامعه نداشته باشند و این مسئله موجب هدر رفتن هزینه‌های گزافی خواهد شد. یونیسف تأکید دارد که در دنیای مجروح و تعارض، کشمکش و فقر، پذیرش مشارکت کودکان و نوجوانان به‌عنوان اینکه آنان با مشارکت سازنده برای جوامع و ملت‌هایشان توانمند شوند و با پرورش خوش‌بینی و آماده‌سازی برای بزرگسالی و بالیدگی هدفمند و سازنده مهیا شوند، بسیار حیاتی است.

در دهه‌های اخیر، به رسمیت شناختن هرچه بیشتر موقعیت کودکان و درگیر کردن و جلب مشارکت آنان در ساختارهای تصمیم‌گیری مورد توجه قرار گرفته است. تفکر توانمندسازی، اعطای مسئولیت‌ها و ایجاد فرصت‌های بیشتر برای مشارکت کودکان به دو گونه رواج یافته است: برخی تشویق و ترغیب به مشارکت را توصیه کرده‌اند ولی اکثر صاحب‌نظران بر نیازهای آشکار آموزش کودکان در زمینه حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی تأکید ورزیده‌اند.

یونیسف، مشارکت کودکان در موضوع‌های مربوط به آن‌ها از سال‌های نخست زندگی را فرصتی می‌داند که آنان را از هرج و مرج طلبی، آسیب‌پذیری و سلطه‌پذیری مصون نگه می‌دارد و می‌تواند نسلی از جوانان را که نسبت به حقوق خود و دیگران احساس احترام و دل‌مشغولی بیشتری می‌کنند، تربیت کند. در این گزارش آمده است که راندن کودکان به کنار، باعث خطر سقوط جدی آن‌ها می‌شود. وقتی کودکان را از فرایند تصمیم‌گیری خارج کنید و فرصت‌های لازم برای مداخله سازنده آنان را در موضوعات مؤثر بر زندگی‌شان فراهم نسازید، کودکان فاقد توانایی و مهارت‌های حیاتی در رشد و نمو خود در بزرگسالی می‌شوند.

در این زمینه می‌توان اشاره کرد که کودکان از لحاظ محبوبیت در

شکل ۱. راهکارهای تقویت مشارکت کودکان در فعالیت‌های اجتماعی

است که کودکان در فعالیت یاددهی - یادگیری فعالانه شرکت می‌کنند و مسئولیت یادگیری را خود بر عهده می‌گیرند. آن‌ها در جریان بحث با افراد گروه خود و با گروه‌های دیگر یاد می‌گیرند که چگونه تفکرات و بینش‌ها و نظرات خود را به دیگران ابراز کنند، چگونه از آن‌ها دفاع کنند یا چگونه مؤدبانه نظرات دیگران را بپذیرند. بازدید و گردش علمی یک سفر آموزشی است که از پیش به دقت طراحی و برنامه‌ریزی شده است و طی آن گروهی از کودکان به مشاهده مستقیم مکان، شیء، پدیده یا سیستمی می‌پردازند و از طریق مشاهده مستقیم، اطلاعات دست اول را کسب می‌کنند. نشریه دیواری نیز مجموعه‌ای از مطالب، تصاویر و طرح‌هاست که به شکل منظم و زیبایی در یک صفحه مقوایی بزرگ تنظیم و آرایش داده شده است و برای مطالعه علاقه‌مندان در جایی از

مراکز پیش دبستان در یکی از این چهار طبقه قرار می‌گیرند:

● کودکان محبوب، که به‌طور موفقیت‌آمیزی با همسالان و گروه‌های اجتماعی مختلف رابطه برقرار می‌کنند.

● کودکان ستیزه‌جو، که در میان گروهی از همسالان که با آن‌ها روابط اجتماعی موفقیت‌آمیز دارند، محبوب‌اند اما ممکن است در میان سایر گروه‌های کودکان محبوب نباشند.

● کودکان منزوی، که آشکارا نامحبوب نیستند اما اغلب، همسالان و دوستانشان آن‌ها را نادیده می‌گیرند.

● کودکان مطرود، که به شدت منفورند و اغلب در معرض تهدید و آزار همسالان قرار دارند (کوپر اسمیت^۲ و کویی^۳، ۱۹۹۰). کودکانی که همسالان آن‌ها را طرد می‌کنند، ممکن است به انزوا روی آورند، عزت‌نفس آن‌ها تضعیف شود، مدرسه را ترک کنند، فعالیت‌های بزهکارانه انجام دهند و پیشرفت تحصیلی‌شان کاهش یابد.

از این رو نکته اساسی این است که مهم‌ترین راهکارها برای افزایش مشارکت کودکان در فعالیت‌های تربیتی - اجتماعی کدام است؟ چگونه می‌توان مشارکت کودکان را در فعالیت‌های اجتماعی افزایش داد؟ راهکارهای مناسب برای مشارکت کودکان در فعالیت‌های اجتماعی چیست؟ این امر در ادامه نوشتار حاضر مورد توجه قرار می‌گیرد.

راه‌های مشارکت اجتماعی کودکان

راهکارهای مناسب برای تقویت مشارکت کودکان به انجام فعالیت‌های اجتماعی در مراکز پیش دبستان را می‌توان به‌صورت عملی و مبتنی بر نیازها و علایق کودکان برنامه‌ریزی کرد. این امر به مهارت‌های مربیان و والدین نیز بستگی دارد. انواع روش‌هایی که کودکان را به فعالیت‌های اجتماعی سوق می‌دهند و مهارت اجتماعی آن‌ها را تقویت می‌کنند در شکل ۱ ارائه شده است.

کودکان از طریق بازی جهان را می‌بینند و می‌فهمند. آن‌ها در حین بازی، به تدریج می‌آموزند که چگونه اشیاء را کنترل کنند، چگونه یاد بگیرند، چگونه خودشان را بشناسند، چگونه رشد کنند، سازگار شوند و مسئولیت‌پذیر و قدرتمند شوند.

یکی از راه‌های کلیدی شرکت در فعالیت‌های گروهی بحث گروهی است. حسن این روش آن

یکی از راه‌های کلیدی شرکت در فعالیت‌های گروهی بحث گروهی است. حسن این روش آن است که کودکان در فعالیت یاددهی - یادگیری فعالانه شرکت می‌کنند و مسئولیت یادگیری را خود بر عهده می‌گیرند

مرکز پیش‌دبستان نصب می‌شود. با تشکیل گروه‌های تحقیق، انجمن‌های علمی، برگزاری مسابقات علمی بین مراکز پیش‌دبستان و تشویق کودکان به طرق مختلف، تدارک محیطی شاد و دلپذیر و فراهم آوردن فرصت‌هایی برای خودنمایی و ابراز وجود کودکان و دیگر فعالیت‌ها می‌توان باعث بهبود مشارکت اجتماعی کودکان در فعالیت‌های اجتماعی شد.

نقش والدین در مشارکت کودکان

والدین برای انجام دادن فعالیت‌های مختلف به مهارت‌هایی نیازمندند که برخی از آن‌ها را می‌توان چنین برشمرد:

- توانایی الگوسازی یکی از مهارت‌هایی است که والدین به آن نیاز دارند. والدین می‌توانند فعالیت‌ها و بازی‌ها را برای کودکان الگوسازی و کودک را راهنمایی کنند؛ یعنی فقط نظاره‌گر او نباشند و از دور او را هدایت کنند. والدین با مشارکت کردن در بازی‌های کودکان و الگوسازی روش انجام آن بازی‌ها می‌توانند کودکان را در سطوح بالاتر بازی هدایت کنند.

- از دیگر مهارت‌های مورد نیاز والدین، ارائه پیشنهادهایی در مورد بازی به کودکان است تا بتوانند بازی را عمیق‌تر انجام دهند و مشارکت بیشتری در آن داشته باشند.

- ایجاد فرصت خلاقیت در کودکان نیز یکی از مهارت‌های لازم برای والدین است؛ مثلاً اگر کودک در حال بازی با قطعات مختلف چیدمان ساختمان‌هاست، والدین می‌توانند به همراه او جاده‌ای را طراحی کنند یا باغ وحشی بسازند.

به هر حال، جامعه از مشارکت کودکان به دلیل تازگی و سرزندگی آن‌ها سود می‌برد. ممکن است آنان همیشه راه‌حل‌های در دسترس برای همه مسائل و مشکلات نداشته باشند اما به ندرت به مسائل به‌عنوان یک معضل معمول نگاه می‌کنند و سعی در حل آن‌ها دارند. بنابراین، راه‌های بیشتر و عقاید گسترده‌تر و متعددتری ارائه

می‌کنند؛ فرصت‌هایی که موفقیت‌های بیشتری از آن‌ها حاصل می‌شود. کیفیت مشارکت اجتماعی کودکان، قویاً می‌تواند پیش‌بینی‌کننده موفقیت تحصیلی، شغلی و پایگاه اجتماعی آن‌ها در آینده باشد. کودکانی که مشارکت اجتماعی کمی در محیط‌های خانه، مدرسه و یا در بین دوستانشان دارند، فرصت‌های کمتری برای رسیدن به رشد اجتماعی دارند و نسبت به سایر هم‌تایان خود مشکلات سلامتی بیشتری در دوران بزرگسالی خواهند داشت. نتایج مطالعه‌ای که بدل و دوماس انجام داده‌اند، مشخص کرد که این کودکان نسبت به کودکان معمولی، دوره‌های تنهایی بیشتر و دوستان کمتری دارند. مشارکت کودکان در فعالیت‌های تربیتی - اجتماعی بسیار حائز اهمیت است؛ به نحوی که در پیشرفت تحصیلی آن‌ها در دوره ابتدایی و همچنین در زندگی آینده آنان نقش بسیار اساسی دارد. اگر والدین و دست‌اندرکاران آموزشی بتوانند به شکلی صحیح از راهکارهای موجود جهت جلب مشارکت کودکان در فعالیت‌های اجتماعی استفاده کنند، گامی ارزشمند در این زمینه برداشته‌اند. در جمع‌بندی می‌توان اذعان داشت که با ارائه راهکارهایی برای افزایش مشارکت کودکان در فعالیت‌های تربیتی - اجتماعی می‌توان کودکان را برای حضور مؤثر در اجتماع تربیت کرد و همچنین عزت‌نفس آن‌ها را به‌طور چشمگیری بالا برد. مربیان یا دست‌اندرکاران مراکز پیش‌دبستان برای جلب مشارکت کودکان در فعالیت‌های اجتماعی می‌توانند از فعالیت‌های متنوعی جهت پرورش رشد خلاقیت کودکان همچون نقاشی، قصه‌گویی، شعر و سرودخوانی، بازی و کارهای دستی و هنری استفاده کنند و محیط یادگیری کودکان را براساس فعالیت‌های گروهی و اجتماعی سازماندهی کنند تا رشد مهارت‌های اجتماعی در کنار مهارت‌های شناختی، کلامی، حرکتی، خودیاری به شکلی متوازن امکان‌پذیر شود.

پی‌نوشت‌ها

1. United Nations Children Fund
2. Kupersmidt
3. Coie

منابع

1. آکرز، آدرین. (۱۳۹۲). ارزیابی برنامه‌ریزی آموزشی و بازپروری کودکان از تولد تا ۵ سالگی. مترجم: فریده ترابی میبالی. تهران: انتشارات سمت.
2. ونینا کول. (۱۳۹۰). برنامه آموزشی و پرورش در دوره پیش از دبستان. مترجم: فرخنده مفیدی. تهران: انتشارات سمت.
3. Powless, D. and Elliott, S.N. (2001). Assessment of Social Skills. Journal of Psychology, N, 28, pp 29-33.